

Η έννοια της θετικής εικόνας

Γίνεται ιδιαίτερος λόγος και πάρα πολλές αναφορές σε συνέδρια, ημερίδες, εκδηλώσεις και συζητήσεις, για την ανάγκη να προβάλλεται μέσα από τα ΜΜΕ η θετική εικόνα του ανθρώπου με αναπηρία. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να προβάλλονται οι άνθρωποι με αναπηρία μέσω των καθημερινών διεκδικήσεών τους, μέσω της καθημερινής συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή. Να προβάλλονται ως ενεργοί, διεκδικητικοί πολίτες και όχι ως παθητικοί αποδέκτες οίκτου. Πρέπει να αντιμετωπίζονται ως υποκείμενα δικαιωμάτων κατ' αντανάκλαση του σύγχρονου κοινωνικού μοντέλου και όχι αντικείμενα φιλανθρωπίας, όπως το παρωχημένο πατερναλιστικό μοντέλο επιτάσσει.

Η έννοια της θετικής εικόνας μπορεί για τους μνημένους στα θέματα αναπηρίας να είναι κατανοητή, το ίδιο όμως δεν συμβαίνει για όσους δεν παρακολουθούν από κοντά αυτά τα θέματα. Οδηγούμαστε έτσι πολλές φορές, στο πλαίσιο της προσπάθειας προβολής θετικής εικόνας, στη δημιουργία μιας «θετικής υπερβολής» που τελικά λειτουργεί υπονομευτικά στην ανάπτυξη μιας διευρυμένης κοινωνικής αντίληψης. Θα μπορούσαμε εύλογα να ισχυριστούμε ότι η «θετική υπερβολή» και η «αρνητική απεικόνιση» έλκουν περίπου το ίδιο τα ΜΜΕ και λειτουργούν συμπληρωματικά σε αυτό που ονομάσαμε στερεοτυπική αντίληψη στην παρουσίαση θεμάτων αναπηρίας. Τι είναι και τι δεν είναι η θετική εικόνα, σε δύο φράσεις διατυπώνεται ως εξής:

☉ Η θετική εικόνα είναι αναγκαιότητα, δεν είναι όμως αυτοσκοπός

☉ Δε νοείται θετική εικόνα όταν δεν είναι αληθής

Η υπερβολικά θετική εικόνα εκφράζεται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Οι πιο απτοί από αυτούς είναι δυο: α) η χρήση παράλογων όρων θετικής υπερβολής στον χαρακτηρισμό των ανθρώπων με αναπηρία και β) η προβολή μεμονωμένων περιπτώσεων ανθρώπων με αναπηρία με τελείως ειδικά κριτήρια, διαφορετικά από αυτά που χρησιμοποιούνται για τον Μέσο Ορό. Στη συνέχεια θα μιλήσουμε λίγο πιο αναλυτικά.

Ορολογία «θετικής υπερβολής»

Κατά κύριο λόγο οι άνθρωποι με νοπηκή καθυστέρηση χαρακτηρίζονται από τη σκοπιά της «θετικής υπερβολής» ως άνθρωποι με ειδικές ικανότητες. Πολλές φορές για την συγκεκριμένη αναπηρία αλλά και για όλες τις λεγόμενες αόρατες αναπηρίες (π.χ. αυτισμός), ο χαρακτηρισμός αυτός δεν συνοδεύει κάποιο επίτευγμά τους, αλλά μια απλή καταγραφή της καθημερινότητάς τους. Με αυτό ως δεδομένο, ο χαρακτηρισμός παραπέμπει στο... παράλογο, ότι η νοπηκή καθυστέρηση είναι ειδική ικανότητα! Προφανώς δεν είναι, είναι απλά νοπηκή καθυστέρηση.

Άνθρωποι με ειδικές ικανότητες χαρακτηρίζονται αρκετά συχνά και όλες οι άλλες κατηγορίες ανθρώπων με αναπηρία (κινητικά προβλήματα, όρασης, ακοής κλπ), με την διαφορά ότι τις περισσότερες φορές ο χαρακτηρισμός συνοδεύει κάποιο επίτευγμα.

Αυτός ο χαρακτηρισμός παραμένει παράλογος και άκρως αρνητικός, καταρχάς διότι εξαιτίας της αλόγιστης χρήσης του και μόνο παραπέμπει ευθέως στην αναπηρία και βάζει σε δεύτερη μοίρα τον άν-

θρωπο. Επίσης, από όποια πλευρά και αν το δούμε, η παραπληγία είναι παραπληγία, η κώφωση κ.ο.κ. στο παραμικρό δεν είναι... ειδικές ικανότητες. Σε τελική ανάλυση, τον συγκεκριμένο χαρακτηρισμό όπως και άλλους ομοειδείς αντίστοιχης λογικής, αποδοκιμάζουν στο σύνολο τους και τα άτομα με αναπηρία (βλ. έρευνα περιοδικού «Ισοτιμία») ως εντελώς απαράδεκτο και αρνητικό. Αυτό θα έπρεπε να αρκεί ώστε να έχει πλήρως απορριφθεί. Το ζητούμενο είναι έστω να απορριφθεί στο άμεσο μέλλον.

Για να μη μακρηγορούμε θα παραθέσουμε κάποιες εκφράσεις, που ενώ με μια πρώτη ματιά δεν είναι υπονομευτικές για την αναπηρία και τον άνθρωπο με αναπηρία, στην πραγματικότητα είναι πλήρως ακατάλληλες και επί της ουσίας λειτουργούν ως άλλοθι χρόνιων κοινωνικών υστερήσεων απέναντι στον άνθρωπο με αναπηρία.

Ο δημοσιογράφος, συνεπώς, που λόγω πλήρους άγνοιας και αμηχανίας τις χρησιμοποιεί, δεν λειτουργεί ως υπερασπιστής των δικαιωμάτων του συμπολίτη με αναπηρία, ως εκ του ρόλου του οφείλει, αλλά ως άλλοθι της κοινωνίας που του τα έχει στερήσει.

Απορριπτέα ορολογία «θετικής υπερβολής» - Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

⊗ Άτομα με ειδικές ικανότητες
⊗ Ήρωες της ζωής (ωσάν η ζωή να είναι ηρωική...)
⊗ Νικητές της ζωής (...και πρέπει οπωσδήποτε να νικήσεις)
⊗ Νικητές της αναπηρίας (ωσάν η αναπηρία να είναι... αντίπαλος)

☉ Με τα μάτια της ψυχής (αφορά πολίτες με προβλήματα όρασης)
☉ Κραυγή σιωπής (αφορά πολίτες με προβλήματα ακοής)
☉ Πρωταθλητές της θέλησης
☉ Άτομα με ειδικές αναπηρίες
☉ Άτομα με ειδικές δεξιότητες (κατά κόρον τον τελευταίο χρόνο)
☉ Ολυμπιονίκες της ζωής (αναφέρεται στους αθλητές με αναπηρία)
☉ Ολυμπιονίκες της θέλησης

Σαν τα παραπάνω χαρακτηριστικά παραδείγματα υπάρχουν δεκάδες άλλα. Αρκεί μια στοιχειώδης μελέτη του έντυπου Τύπου ή μια επιμελής παρακολούθηση ενημερωτικών ή reality τηλεοπτικών προγραμμάτων για να συμπληρωθεί μια μακροσκελής λίστα.

Το ερώτημα, κατά συνέπεια, είναι με ποιο κριτήριο θα επιλέγονται οι σωστές και θα απορρίπτονται οι λανθασμένες εκφράσεις. Η απάντηση είναι απλή: Είναι απορριπτέοι όλοι οι υπερβολικοί χαρακτηρισμοί που παραπέμπουν γενικώς και αορίστως στον άνθρωπο με αναπηρία είτε την αναπηρία, και στο ελάχιστο δεν συγκεκριμενοποιούν την ανθρωπινή διαφορετικότητα. Όταν για παράδειγμα, σκεφτούμε τις φράσεις «Νικητές της ζωής» ή «Πρωταθλητές της θέλησης» που θα μπορούσαν θεωρητικά να αφορούν οποιονδήποτε πολίτη, γνωρίζουμε μέσα μας ότι αφορούν πολίτες με αναπηρία. Το κριτήριο, συνεπώς, εντοπισμού και απόρριψης είναι απλούστατα συνειρμικό.

Η προβολή μεμονωμένων περιπτώσεων

Τα θέματα αναπηρίας έχουν αρχή και τέλος.

Έχουν δομή και περιεχόμενο. Έχουν σημείο αναφοράς. Έχουν κοινωνική και όχι ατομική διάσταση. Είτε πρόκειται για θέματα προσβασιμότητας, είτε για θέματα καθημερινότητας, παιδείας και επαγγελματικής κατάρτισης, επιχειρηματικότητας, αποκατάστασης, προνοιακής πολιτικής και επιδομάτων, αθλητισμού και πολιτισμού. Αφορούν με τρόπο συνολικό τους ανθρώπους με αναπηρία, με τρόπο εξειδικευμένο τις συγκεκριμένες αναπηρικές κατηγορίες. Απαραβίαστο σημείο αναφοράς η ισότητα ευκαιριών και δικαιωμάτων.

Η προβολή μεμονωμένων περιπτώσεων αφορά τόσο γεγονότα και καταστάσεις, όσο και πρόσωπα. Δεν είναι αργιογή κακή πρακτική. Όταν γίνεται με τρόπο εξειδικευμένο, όταν συνδέει το μεμονωμένο με το συνολικό, όταν έχει σημείο αναφοράς της την ισότητα ευκαιριών και δικαιωμάτων, δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί καλή πρακτική. Δυστυχώς, όμως, τις περισσότερες φορές αυτό δεν γίνεται.

Η προβολή μεμονωμένων περιπτώσεων αναπηρίας γίνεται είτε για να αναδειχθεί ένα πρόβλημα, είτε μια θετική εικόνα για την αναπηρία. Σε αυτό το σημείο θα εστιάσουμε στο δεύτερο. Το πώς δηλαδή προβάλλεται μια θετική, αλλά όχι υπερβολική εικόνα για ένα άτομο με αναπηρία.

Μεμονωμένη εικόνα αληθής, συνολική εικόνα ψευδής

Ξεκινάμε με ένα απλό γεγονός. Τη σχολική γιορτή ενός κέντρου που εκπαιδεύει – κοινωνικοποιεί παιδιά με αναπηρίες. Από μόνο του το γεγονός δεν αποτελεί θέμα, δεν αποτελεί είδηση, υπό την έννοια ότι η σχολική γιορτή γίνεται επί σειρά ετών και θα

συνεχίζει να γίνεται επί σειρά ετών. Η παρουσίαση των διαδραματιζόμενων στην γιορτή με πρωταγωνιστές τα παιδιά (χοροί, τραγούδια, θέατρο κ.ο.κ.), συνιστά προβολή θετικής εικόνας για την αναπηρία, αρκεί το όλο θέμα να μην εξαντλείται σε αυτή. Το γεγονός της γιορτής δεν είναι είδηση, ούτε ο πρωταγωνιστικός σε αυτή ρόλος των παιδιών. Είναι αφορμή ώστε να προκύψει είδηση. Επιβάλλεται να υπάρξει εστίαση στις δομές του Κέντρου που προετοίμασαν τους πρωταγωνιστικούς ρόλους των παιδιών, στις πιθανές δυσκολίες που αντιμετώπισαν, στην συνολική εικόνα των αντίστοιχων Κέντρων (αν είναι αρκετά ή όχι, αν είναι κοινές οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, ποιες οι ανάγκες τους κ.ο.κ)

Δεν επιλέξαμε τυχαία το συγκεκριμένο παράδειγμα. Η παρουσίαση σχολικών εορτών των Κέντρων εκπαίδευσης παιδιών με αναπηρία ως «είδηση» είναι εξαιρετικά συνηθισμένη, τόσο στον ηλεκτρονικό, όσο και στον έντυπο Τύπο. Προβάλλεται μεν «θετική εικόνα» για τα παιδιά με αναπηρία, όμως αποκρύπτεται η είδηση, το θέμα, ότι δηλαδή τα περισσότερα παιδιά με αναπηρία δεν έχουν τις κοινωνικές δυνατότητες να αναπτύξουν μια θετική εικόνα προς την κοινωνία. Άρα, η μεμονωμένη και αποσπασματική εικόνα που δόθηκε από τα ΜΜΕ είναι ελλιπής.

Κριτήρια προβολής μεμονωμένων περιπτώσεων

Η έννοια της «ψευδούς υπερβολής» γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρη στην παρουσίαση μεμονωμένων περιπτώσεων ανθρώπων με αναπηρία. Όταν πρόκειται για μεμονωμένο πρόσωπο του γενικού

πληθυσμού, κύριο κριτήριο για την προβολή του είναι κάποιο επίτευγμά ή η προσωπικότητά του. Όταν όμως η είδηση αναφέρεται σε ΑμεΑ, τότε η αναπηρία είναι αυτό που κυρίως που προβάλλεται και έπονται τα επιτεύγματα ή η προσωπικότητα.

Ας αναφέρουμε κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα:

α) «Παιδί με νοητική καθυστέρηση διακρίνεται στα μαθηματικά»: η είδηση αυτή φιλοξενήθηκε σε τηλεοπτικά κανάλια και εφημερίδες, συνοδευόμενη από ανέξοδες ρητορείες για τις «ειδικές ικανότητες» των ανθρώπων με νοητική καθυστέρηση. Για όσους στοιχειωδώς γνωρίζουν τα θέματα αναπηρίας, η είδηση αυτή είναι εντελώς αναληθής.

Είτε δεν πρόκειται περί παιδιού με νοητική καθυστέρηση, είτε δεν πρόκειται περί διάκρισής του στα μαθηματικά (μεταξύ ποιών και με ποιο κριτήριο;). Η είδηση αυτή αποσκοπεί αποκλειστικά και μόνο στον εντυπωσιασμό, παρακάμπτοντας τελείως το κριτήριο αλήθειας. Ακόμα και εάν υποθέσουμε ότι το παιδί αυτό διακρίθηκε μεταξύ συμμαθητών του με νοητική καθυστέρηση και οι δημοσιογράφοι παρέλειψαν να το διευκρινίσουν, η ουσία δεν αλλάζει. Η νοητική καθυστέρηση δεν είναι «μία και αδιαίρετος», έχει διαβαθμίσεις, είναι προφανές ότι κάποια παιδιά με νοητική καθυστέρηση θα διακριθούν μεταξύ των συμμαθητών, η είδηση είναι μη είδηση, παραμένει ψευδής. Δεν πρόκειται στο ελάχιστο για προβολή θετικής εικόνας, αλλά για υποβολή εντυπωσιασμού.

β) «Νεαρή τυφλή κοπέλα, καταφέρνει να μπει στο βιβλίο Γκίνεας»: σε αντίθεση με την προηγούμενη είδηση, αυτή είναι αληθής. Πράγματι, κοπέλα με πρόβλημα όρασης από την ελληνική επαρχία, κατάφερε να δημιουργήσει τη μεγαλύτερη συλλογή

από ξύστρες στον κόσμο και να καταγραφεί στο βιβλίο Γκίνες.

«Ποιο τότε το θέμα, προς τι η αναφορά αυτού του παραδείγματος στο συγκεκριμένο σημείο;» το εύλογο ερώτημα. Απάντηση: το συγκεκριμένο θέμα κάλυψε μεγάλο δημοσιογραφικό χώρο παρουσίας, συνοδευόμενο από πλήρες βιογραφικό της νεαρής κοπέλας και πλήρη ανάλυση σχετική με το «πώς τα κατάφερε», «από τι εμπνεύστηκε» κ.ο.κ.

Το συγκεκριμένο θέμα που στην ουσία του είναι ασήμαντο και δευτερεύον, δεν θα προβαλλόταν, αν η συλλέκτρια δεν ήταν ΑμεΑ. Εμμέσως πλην σαφώς αναδεικνύεται ως σημαντικό επίτευγμα μια ενασχόληση που για τα κοινά μέτρα δεν είναι σπουδαία. Με βάση λοιπόν το αίτημα κοινωνικής ισοτιμίας που εκφράζεται από τους ανθρώπους με αναπηρία, το δημοσίευμα αυτό προβάλλει μια θετική εικόνα που καταλήγει ψευδής.

Ανακεφαλαιώνοντας, ισχύουν οι εξής άγραφοι κανόνες που θα πρέπει να αναθεωρηθούν:

α) Όταν ο πρωτεύων ρόλος που ασκεί ένας άνθρωπος με αναπηρία καθιστά εξ αντικειμένου την αναπηρία του δευτερευούσης σημασίας, το δημοσιογραφικό ενδιαφέρον για παρουσίασή του είναι περιορισμένο

β) Όταν η αλήθεια για την αναπηρία κατακτά πρωτεύοντα ρόλο ωθώντας σε δεύτερο ρόλο τους στερεοτυπικούς μύθους της, τα ΜΜΕ προσπαθούν να επαναφέρουν την ισορροπία στην αρχική της θέση

Η νέα προσέγγιση

Αυτό που έχει καίρια σημασία, είναι να υπάρχουν εξειδικευμένοι επαγγελματίες μέσα στα ΜΜΕ

που θα συμπληρώσουν την «κρίσιμη μάζα» των ανθρώπων από τον αναπηρικό χώρο με στόχο τα θέματα αναπηρίας να βρουν δίοδο προς το κεντρικό επικοινωνιακό σκηνικό και να παρουσιάζονται στην αληθινή τους διάσταση.

Για να γίνουμε πιο πρακτικοί: καλούνται οι άνθρωποι των ΜΜΕ να κατανοήσουν ότι αναβάθμιση της σχέσης τους με τους ανθρώπους με αναπηρία είναι άκρως συμφέρουσα, διότι αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση ουσιαστικής γνωριμίας με ένα νέο, διευρυμένο κοινό που μέχρι σήμερα είναι άκρως επιφυλακτικό απέναντί τους. Το στοίχημα δε θα κερδηθεί από τη μια μέρα στην άλλη. Το γεγονός, όμως, ότι ήδη τα πρώτα απαραίτητα βήματα έχουν γίνει με τρόπο πολιτικά υπεύθυνο αποτελεί εκέγγυο. Οι άνθρωποι των ΜΜΕ καλούνται από την πλευρά τους να επιδείξουν βούληση.

Η μοναδική προσπάθεια που έχει γίνει στην χώρα μας προς αυτή την κατεύθυνση, χρονολογείται στις αρχές του 2000, με το εξειδικευμένο για θέματα αναπηρίας μηνιαίο περιοδικό «Ανάμεσα» της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία». Το συγκεκριμένο περιοδικό κυκλοφόρησε καθ' όλη την διάρκεια του 2000. Συνεργάτες του ήταν αναπηρικοί φορείς και εξειδικευμένοι με τα θέματα αναπηρίας επιστήμονες, και έδωσε το έναυσμα για μια διαφορετική, μέσα στα επόμενα χρόνια, προσέγγιση των θεμάτων αναπηρίας.

Συγκεκριμένα, πέρα από την διάχυση ειδήσεων για την αναπηρία στην ύλη της εφημερίδας (mainstreaming), υπήρξε και εξειδικευμένη παρουσίαση μέσω σταθερής εβδομαδιαίας στήλης που δημοσιεύεται από τις αρχές του 2001 μέχρι σήμερα. Στην δημιουργία του περιοδικού συνέβαλε ο εκδότης με τετραπληγία Ανδρέας Κουζέλης και οι

συνεργάτες του, μιας και το ANAMEΣΑ θεωρήθηκε και ήταν «γέννημα και των δικών του προσωπικών αναγκών να επικοινωνεί και να μαθαίνει». Θεωρήθηκε – και έτσι αποδείχτηκε – ότι η συμβολή του διασφαλίζει την «περιεκτικότητα σε αλήθεια» της ύλης του περιοδικού.